

УДК 911.3

[https://doi.org/10.18524/2303-9914.2025.2\(47\).344770](https://doi.org/10.18524/2303-9914.2025.2(47).344770)

З. В. Приходько¹, канд. геогр. наук, доцент
prykhodkoziya@onu.edu.ua; <https://orcid.org/0009-0008-9678-5848>

В. А. Сич¹, д-р геогр. наук, професор
vitsych@onu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-4756-8950>

А. М. Шашеро¹, канд. геогр. наук, доцент
laboratorygis@ukr.net; <https://orcid.org/0009-0002-4546-8558>

В. В. Безуглий², канд. пед. наук, доцент
vetalbezugly@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0001-6454-3635>

Н. Є. Нефедова¹, канд. геогр. наук, доцент
geotourism@onu.edu.ua

¹ Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра економічної та соціальної географії і туризму,
вул. Змієнка Всеволода, 2, м. Одеса, 65082, Україна

² Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
кафедра географії
пр. Науки, 72, м. Дніпро, 49045, Україна

ГЕОПРОСТОРОВІ ДИСПРОПОРЦІЇ МІГРАЦІЙНОГО ПРИРОСТУ МІЖ СІЛЬСЬКИМИ ТА МІСЬКИМИ ПОСЕЛЕННЯМИ

У статті проведено комплексне суспільно географічне дослідження геопросторових диспропорцій міграційного приросту між міськими і сільськими поселеннями України в умовах сучасних демографічних та соціально-економічних трансформацій. Обґрунтовано теоретико-методологічні засади аналізу міграційних процесів із використанням системно просторового, геодемографічного підходів, що дозволило всебічно оцінити характер територіальної нерівномірності. Досліджено динаміку міграційного приросту у 2010–2024 роках та визначено ключові фактори, які формують посилення диференціації між міськими та сільськими територіями. Виявлено, що урбанізовані території характеризуються переважно позитивним або нейтральним балансом переміщень, тоді як сільські поселення зазнають стійкого відтоку населення та мають підвищену демографічну вразливість.

Ключові слова: міграційні процеси, суспільно-географічний аналіз, міські та сільські поселення, геопросторові диспропорції, Україна, трудова міграція, регіональна диференціація, демографічна стійкість, Одеська область.

ВСТУП

Геопросторова організація населення та її трансформації в умовах інтенсивних міграційних процесів є однією з ключових проблем сучасної суспільної географії. Упродовж останніх десятиліть міграція населення виступає головним чинником демографічного відтворення територій, переформатування

систем розселення та зміни соціально-економічної динаміки регіонів, зумовлюючи суттєві просторові зміни. Для України ці процеси мають особливе значення, оскільки вони відбуваються на тлі багатовимірних криз – економічної нестабільності, військових загроз, депопуляції, старіння населення, швидкої урбанізації, руйнування інфраструктури та переселення великої кількості населення після 2014 і особливо після 2022 року.

Одним із найбільш критичних проявів міграційної мобільності є геопросторові диспропорції міграційного приросту між міськими та сільськими поселеннями, що формують структурні деформації у територіальній організації населення. Такі диспропорції не лише поглиблюють регіональну соціально-економічну нерівність, але й створюють довготривалі ризики для розвитку трудового потенціалу, відтворення людського капіталу, функціонування місцевих громад і сталості систем розселення.

Зростаючий розрив між міськими й сільськими територіями, що проявляється у стійкому відтоку населення з периферійних і аграрних регіонів та концентрації населення в урбанізованих центрах, має складну природу. Цей процес зумовлено сукупністю економічних, соціальних, демографічних, інфраструктурних, культурних та екологічних факторів. Додатковою актуальністю дослідженню надає український контекст воєнного часу, який спричинив масштабні вимушені переміщення населення, змінив функціонування ринків праці, порушив традиційні регіональні взаємозв'язки та посилив нерівномірність геодемографічного розвитку територій. Значна частина внутрішньо переміщених осіб (ВПО) обирає для проживання великі міста, що посилює диспропорції між міськими та сільськими поселеннями, впливає на локальні ринки праці, збільшує навантаження на соціальну інфраструктуру та створює нові виклики для територіального планування.

У цьому контексті особливої уваги потребує Одеська область, яка одночасно має значні урбанізовані центри (Одеса, Ізмаїл, Чорноморськ, Білгород-Дністровський, Південний), потужний приморський та транзитний потенціал, а також великі сільські території з глибокими демографічними диспропорціями. Саме тут міграційні процеси набувають складної поліфакторної основи. Чорноморське узбережжя приваблює значну частину населення та бізнесу, тоді як північні та центральні райони області зазнають стійкої депопуляції. *Мета дослідження* – науково обґрунтувати й проаналізувати геопросторові диспропорції міграційного приросту між сільськими та міськими поселеннями України з акцентом на регіональні відмінності та особливості Одеської області. *Об'єкт дослідження* – міграційні процеси в системі розселення України. *Предмет дослідження* – геопросторова диференціація міграційного приросту між міськими та сільськими поселеннями та чинники формування цих диспропорцій.

Міграційний приріст (МП) є базовим інтегральним показником, який характеризує відмінність між чисельністю прибулих та вибулих осіб у межах певної території за визначений період. У демографічних та суспільно-географічних

дослідженнях МП розглядається як ключовий індикатор інтенсивності територіальної мобільності, який відображає загальний рівень розвитку регіону та його соціально економічну привабливість. МП виконує функцію демографічного компенсатора, оскільки частково нівелює або посилює природний спад населення, а також зумовлює структурні зміни у віковій, статевій та професійній характеристиці населення конкретних територій.

У науковій літературі існує низка інтерпретацій сутності цього показника. У класичній демографії, відповідно до підходів Г. Вахітової, МП розглядається як результат територіальної мобільності, що впливає на поточну чисельність населення та формує просторові контрасти відтворення населення (Вахітова, Купе, 2013). У суспільній географії, зокрема в межах геодемографічного підходу, який представлений у працях О. Топчієва, О. Шаблія та Л. Руденка, В. Яворської МП трактується як чинник структурної трансформації систем розселення та один із ключових елементів регіональної диференціації. Науковці О. Шниркова та Д. Мамаєва, наголошують на ролі МП в перерозподілі трудового потенціалу та формуванні просторової організації ринку праці (Топчієв, 2005; Mamaiev, 2025).

Соціальні інтерпретації, розвинені у дослідженнях А. Теке-Ллойда, І. Сіркеці та С. Леонової, акцентують на впливі міграцій на соціальну інтеграцію, доступ до публічних послуг та зміні характеристик локальних спільнот (Леонова, Боженко., 2021; Teke Lloyd, Sirkeci, 2022).

У контексті дослідження співвідношення «місто–село», відповідно до підходів І. Пилипенка, В. Яворської, МП набуває ознак індикатора просторової нерівномірності розвитку, позитивний приріст у містах часто супроводжується різко негативними значеннями в сільських поселеннях, що формує поляризацію демографічного простору країни та поглиблює диспропорції у розселенні.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основою дослідження слугував комплекс статистичних, інформаційних та аналітичних джерел, що відображають динаміку і характер міграційних процесів у міських і сільських поселеннях України у період між 2010 і 2024 роками. Використано офіційні статистичні дані Державної служби статистики України щодо міграційного приросту, чисельності населення, статеві-вікової структури та просторового розподілу міграційних потоків. Додатковими матеріалами стали регіональні профілі, дані моніторингу ВПО, звіти міжнародних організацій, а також напрацювання наукових досліджень у галузі географії населення та міграційних студій. Для аналізу специфіки Одеської області застосовано статистичні дані обласної військової адміністрації, регіональних департаментів та просторово орієнтовану інформацію щодо стану сільських і міських територій.

Методологічна база дослідження ґрунтується на поєднанні суспільно- географічних, геодемографічних, статистичних, графічних методів, що забезпечило багаторівневу інтерпретацію міграційних процесів. Застосовано аналіз

динамічних рядів для оцінки часових змін у міграційному прирості, що дозволило визначити основні етапи трансформації міграційної мобільності населення. Використано метод порівняльної статистики для виявлення відмінностей між макрорегіонами та для оцінювання розривів між міським і сільським середовищем. Просторовий аналіз надав можливість визначити територіальну структуру міграційних потоків та зони відтоку та притоку населення.

Для поглибленого аналізу просторової нерівномірності застосовано метод визначення градієнтів міграційного приросту між міськими і сільськими поселеннями. Комплекс селективних індексів дозволив визначити відмінності у віковій, статевій та професійній структурі мігрантів. З метою уточнення просторових закономірностей використано елементи геоінформаційного моделювання, що включали формування теплових карт, визначення локальних центрів міграційної активності та часово-просторове накладання факторів територіальної привабливості. Метод регіонального профілювання застосовано для інтегральної оцінки Одеської області, що дозволило встановити специфіку міграційної поведінки населення у міських центрах та у внутрішніх сільських територіях.

У дослідженні застосовано системно-просторовий підхід, який дав можливість розглядати міграційні процеси як взаємопов'язаний компонент територіальної організації населення. Його використання дозволило інтерпретувати диспропорції між містом і селом як елемент ширших трансформаційних процесів, які охоплюють соціальні, економічні та інфраструктурні зміни. Структурно-функціональний підхід використано для аналізу ролі міських центрів як осередків інтеграції та акумуляції людського потенціалу. Геодемографічний підхід забезпечив оцінку впливу міграції на вікову та статеву структуру різних територій. Комплексність використаних методів дала змогу інтерпретувати геопросторові відмінності між міськими і сільськими поселеннями як багатофакторний процес, що має суттєве значення для формування державної та регіональної політики.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Суспільна географія розглядає міграцію як складний багаторівневий просторовий процес, що формується під впливом природних, соціально-економічних, культурних, політичних і геополітичних чинників. У межах аналізу просторових диспропорцій між міськими та сільськими територіями застосовується комплекс взаємодоповнювальних підходів, які забезпечують багатовимірне розуміння міграційної динаміки. Геодемографічний підхід дає змогу оцінити трансформацію вікової, статевої та етнокультурної структури населення під впливом міграції та визначити рівень демографічної стійкості різних типів поселень. Економіко-географічний підхід дозволяє інтерпретувати міграційні переміщення як фактор регіональної економічної динаміки через аналіз трудової селективності, структур зайнятості, інвестиційної привабливості та територіальної диференціації доходів. Системно-просторовий підхід забез-

печує можливість розглядати міграцію як механізм взаємодії між центрами і периферією, що відображає нерівномірність розвитку територій та формує полюси урбанізаційного зростання. Геоінформаційний підхід орієнтований на картографування і моделювання міграційних потоків, що дозволяє ідентифікувати просторові концентрації притоку та відтоку населення і встановити їхню часово-просторову структурність. Соціально-географічний підхід доповнює аналіз оцінкою якості життя, доступності соціальних послуг, рівня безпеки та параметрів соціальної інтегрованості, що визначають мотиваційні чинники переміщення населення. Сукупність цих підходів формує цілісну наукову основу для всебічного пояснення природи міграційних диспропорцій та їхніх наслідків для просторового розвитку (рис. 1).

Рис. 1. Основні підходи до вивчення міграції (складено авторами).

Міграційні процеси в Україні у період між 2010 і 2024 роками відзначаються високою складністю та нерівномірністю, що зумовлено поєднанням демографічних, соціально-економічних, геополітичних та військових факторів. У загальнонаціональному вимірі відбувається глибока трансформація системи розселення, яка формує просторові диспропорції між урбанізованими центрами і сільськими територіями, а МП стає базовим індикатором динаміки цих змін.

Упродовж 2010–2013 років внутрішня мобільність населення залишалася відносно стабільною, а провідним напрямком зовнішньої міграції була трудова міграція до країн Європейського Союзу. Після 2014 року, під впливом початку військового конфлікту на сході України, відбулося формування масштабних потоків ВПО, що суттєво змінило територіальний розподіл населення. У цей період просторовий перерозподіл населення набув виразного регіонального

характеру, оскільки частина територій сформувала стійкі зони притоку, тоді як інші перетворилися на ареали демографічних втрат. Чітко окреслилася різниця між міськими та сільськими поселеннями, що проявилася у нерівномірності їх міграційного балансу. Міські центри виконували функцію територіальних вузлів акумуляції населення і концентрували основні потоки соціально-економічної активності, тоді як сільські поселення формували просторові ареали відтоку, у яких посилювалися тенденції депопуляції та зниження демографічної стійкості (Levytska, 2022; Shnyrkov, 2021).

Період між 2015 і 2021 роками характеризувався поступовим посиленням урбанізаційних тенденцій та зростанням ролі великих міст як центрів тяжіння внутрішньої міграції. Київ, Львів, Одеса, Харків і Дніпро зберігали статус основних вузлів притоку населення, тоді як значна частина сільських районів мала стабільний негативний міграційний баланс (Migration patterns, 2023).

Після 2022 року міграційні процеси набули надзвичайно гострого характеру. Масштабне переміщення населення спричинило радикальні зміни у демографічній структурі країни. Міста західного і частково центрального макрорегіонів перетворилися на основні центри прийому ВПО, що посилювало позитивний МП. Натомість східні і південні регіони втратили суттєву частину населення, а міграційні показники в окремих районах набули критичних значень (Піляєв, 2022).

Характерною ознакою сучасного етапу є наявність значного міського приросту в умовах стійкого і глибокого сільського відтоку. Така диспропорція відображає нерівність у доступі до ринку праці, соціальних послуг, транспортної інфраструктури та безпекового середовища (Ніколаєв, Рій, Шемелинець, 2023). Водночас окремі міста зберігали здатність формувати потужні центри тяжіння навіть у кризових умовах, тоді як сільські поселення частіше ставали зонами депопуляції.

Для систематизації регіональних відмінностей подано узагальнену таблицю, яка відображає типологію МП в Україні за групами регіонів (табл. 1).

Аналіз табл. 1 показує, що в Україні посилюється модель просторової поляризації. Вузли міського зростання концентруються навколо багатофункціональних міст, що мають розвинений ринок праці, транспортно-логістичні переваги, освітні можливості та відносно високий рівень соціальної інфраструктури. Натомість периферійні сільські території характеризуються системною демографічною кризою та поглибленням соціально-економічної маргіналізації.

Уявлення про характер просторової диференціації формує таблиця 2, у якій узагальнено основні параметри міграційних градієнтів між міськими та сільськими поселеннями.

Градієнт має чітко виражений просторовий характер і є найбільшим у південному макрорегіоні, де контраст між урбанізованими містами та депопуляційними сільськими громадами проявляється найсильніше. У західному макрорегіоні різниця менш помітна, проте зберігається через активну зовніш-

ню трудову міграцію, яка переважно охоплює сільське населення. Загалом в Україні формується багаторівнева система просторової нерівності, у якій міста виконують роль полюсів розвитку, а значна частина сільських територій демонструє стійкі депопуляційні тенденції. Такі відмінності визначають трансформацію системи розселення та впливають на формування регіональної демографічної політики.

Таблиця 1

**Типологія регіонів України за міграційним приростом
(складено авторами за Державна служба, 2024)**

Група регіонів	Характеристика	Області
1. Високий позитивний міський приріст + значний сільський відтік	Міські центри формують потужні вузли притоку, сільські території мають стабільний відтік	Одеська, Львівська, Київська, Дніпропетровська + м. Київ
2. Помірний позитивний міський приріст + помірний сільський відтік	Міста підтримують урбанізаційну рівновагу, сільські громади мають негативний, але не критичний баланс	Чернівецька, Закарпатська, Рівненська, Волинська, Тернопільська, Івано-Франківська
3. Слабкий позитивний міський приріст + відчутний сільський відтік	Урбанізовані центри слабо акумулюють населення, сільські райони демонструють стійкі депопуляційні тенденції	Полтавська, Черкаська, Кіровоградська, Хмельницька, Вінницька, Житомирська
4. Негативний або нульовий міський приріст + значний сільський відтік	Міські поселення втрачають населення, сільські території деградують ще інтенсивніше	Сумська, Чернігівська, Миколаївська, Запорізька
5. Системна депопуляція у довосенний час	Тривалий негативний міграційний баланс у містах і селах	Харківська, Херсонська
6. Критичні міграційні втрати внаслідок війни	Масштабне переміщення населення, руйнування поселенської мережі	Донецька, Луганська

Таблиця 2

**Середні значення міграційних градієнтів
між міськими і сільськими поселеннями України
(складено авторами за Державна служба, 2024)**

Макрорегіон	Середній міський приріст (‰)	Середній сільський приріст (‰)	Градієнт «місто–село» (‰)
Західний	1,5	мінус 3,2	плюс 4,7
Центральний	0,8	мінус 4,8	плюс 5,6
Південний	2,3	мінус 5,6	плюс 7,9
Східний	мінус 1,8	мінус 7,1	плюс 5,3

В основі формування диспропорцій між поселеннями різних типів лежить відмінна структура системи розселення. Міські центри функціонують як ядра територіальних соціально-економічних систем, які поєднують транспортні, фінансові, культурні та трудові потоки, тоді як сільські поселення виступають периферією, що втрачає молодь, кваліфіковані трудові ресурси. Наявність таких градієнтів створює тривалу демографічну поляризацію, а її динамічний розвиток зумовлює формування регіональних зон асиметрії.

Для поглибленого аналізу виявлених територіальних контрастів у табл. 3 подано узагальнення основних просторових параметрів міграційних диспропорцій.

Таблиця 3

**Просторові характеристики міських і сільських диспропорцій
міграційного приросту в Україні
(складено авторами за Державна служба, 2024)**

Показник	Міські поселення	Сільські поселення
Загальний напрям міграційного руху	Переважно позитивний	Переважно негативний
Структура мігрантів	Молодь, працездатне населення, спеціалісти	Особи старших вікових груп, сімейні домогосподарства, молодь у режимі відтоку
Інфраструктурний рівень	Висока концентрація сервісів	Обмежений доступ до послуг
Економічні можливості	Диверсифікований ринок праці	Обмежена сезонна та аграрна зайнятість
Демографічна стійкість	Відносно стабільна	Висока вразливість
Спрямованість просторової взаємодії	Вузли притоку	Зони відтоку

Просторовий аналіз показує, що найбільш суттєві міграційні диспропорції фіксуються у сільських територіях центральних, південних та північно-східних областей, де інтенсивний відтік населення формує зони демографічної депопуляції. На територіях із щільністю населення, нижчою за середню, спостерігається підвищена чутливість до структурних трансформацій. У таких типах територій втрата трудових ресурсів створює мультиплікаційний негативний ефект для розвитку місцевих громад.

Поглиблений суспільно-географічний аналіз дозволяє оцінити масштаб і ступінь просторової поляризації між міськими і сільськими поселеннями на основі показників міграційної селективності, щільності населення, доступності ринку праці та рівня транспортної зв’язаності. Найважливіші ознаки просторової селективності міграційного руху представлено у табл. 4.

Сукупність цих факторів формує складну просторову структуру міграційного руху, яка визначає нерівномірність приросту населення в різних типах поселень. Найбільші диспропорції спостерігаються у центральній частині України, де відтік населення з сільських поселень є системним і довготривалим.

У південних областях міграційна динаміка залежить від впливу припортових міст, які виступають важливими центрами економічного тяжіння. На півночі та сході зростає демографічна вразливість сільських поселень, що зазнали значного впливу воєнних дій.

Просторова поляризація також відображає різну здатність територій до адаптації в умовах кризових ситуацій. Міські поселення фіксують вищу стійкість завдяки диверсифікованості економіки та наявності інфраструктурних ресурсів. Сільські поселення, навпаки, мають тенденцію до прискореного згортання демографічного потенціалу, що посилюється під впливом міграційних процесів. Таке поєднання обставин формує загрозу для функціонування локальних громад, оскільки зниження чисельності населення обмежує можливості відтворення соціальних інституцій і економічних структур.

Таблиця 4
Ознаки просторової селективності міграційного руху в Україні
(складено авторами)

Показник	Міські поселення	Сільські поселення
Привабливість ринку праці	Висока	Низька
Освітній потенціал	Високий рівень	Обмежений доступ до освітніх послуг
Доступність медицини	Висока	Знижена
Транспортна мобільність	Розвинена інфраструктура	Обмежена транспортна доступність
Селективність молоді	Висока	Низька
Доступ до цифрових сервісів	Високий	Нерівномірний

Просторові диспропорції між міськими і сільськими поселеннями стають чинником, який визначає майбутню конфігурацію системи розселення України. На більшості територій проявляється тенденція до концентрації населення у сильних міських центрах і одночасного виникнення великих зон депопуляції в сільських районах. У результаті формується нерівномірна просторово- демографічна структура, яка вимагає корекції механізмів державної регіональної політики, зокрема у сфері стимулювання розвитку сільських територій, забезпечення транспортної доступності та підвищення якості соціальних послуг.

Одеська область є одним із найконтрастніших регіонів України з огляду на геопросторові відмінності міграційного приросту між міськими і сільськими поселеннями. У регіоні поєднуються великі урбанізовані центри, припортові міста, курортні території та значні за площею сільські райони з низькою щільністю населення, що формує складну демографічну структуру і високу просторову диференціацію. Південне розташування області, її приморський характер і транзитна функція сприяють концентрації економічної активності у прибе-

режній зоні. Водночас внутрішні райони характеризуються депопуляційними процесами, що формують чіткі міграційні градієнти.

Урбанізовані території Одеської області мають стабільний позитивний або нейтральний міграційний приріст, що зумовлено високою концентрацією робочих місць, доступністю освітніх і медичних послуг та розвинутою транспортною інфраструктурою. Одеса, як головний регіональний центр, виконує функції найпотужнішого вузла притоку населення в межах півдня України. Сюди тяжіють молоді групи населення, внутрішньо переміщені особи та трудові мігранти з інших регіонів. Значну роль відіграють також Чорноморськ, Південне і Білгород-Дністровський, які у довоєнний період підтримували позитивний баланс завдяки портовим і промисловим функціям.

Сільські райони області демонструють протилежні тенденції, оскільки вони мають системний відтік населення. Найбільш вразливими є громади північної та північно-центральної частини області, де складна економічна структура, обмежений доступ до соціальної інфраструктури, нерівномірна транспортна інфраструктура та низька щільність населення призводять до стійкого скорочення людського потенціалу. На цих територіях поєднуються відтік молоді, відсутність стабільних економічних перспектив і підвищена міграційна активність, яка зменшує частку працездатного населення у демографічній структурі.

Суттєвим чинником формування регіональної нерівності є відмінності у територіальній структурі поселень. Приморська зона, що охоплює Одеську агломерацію, має чітко виражену концентрацію економічних, туристичних та логістичних функцій, тут відзначається зона стійкого позитивного міграційного приросту. Натомість території Подільського, Березівського, частини Роздільнянського районів, мають форму периферійного простору, який зазнає демографічного спаду. Такі контрасти визначають загальний профіль просторової диференціації, у межах якого місто виступає центром акумуляції, а сільська зона стає територією втрат. Співвідношення міграційного приросту у міських і сільських поселеннях Одеської області представлено у табл. 5.

Виявлені просторові відмінності свідчать про наявність глибокої структурної асиметрії в межах регіону. Міста як центри соціально-економічного тяжіння зберігають здатність приваблювати мобільні групи населення і залишаються осередками демографічної стабільності. Сільські території, навпаки, зберігають тенденції системного скорочення, що посилюється через нерівномірність соціальної інфраструктури та обмежену доступність ринку праці. Просторова поляризація між містом і селом в Одеській області формує специфічну демографічну ситуацію регіону, яка потребує глибокого регулювання через інструменти державної та регіональної політики.

Вплив війни став каталізатором просторових геодемографічних змін. Взаємодія економічних, інфраструктурних, соціальних та демографічних факторів створює складну геопросторову систему, у якій міста виступають центрами акумуляції населення, а сільські території стають зонами депопуляційних про-

цесів. Ці чинники пояснюють глибину і стійкість диспропорцій між поселеннями різних типів.

Геопросторові диспропорції між міськими і сільськими територіями формують значний комплекс соціально-економічних і демографічних наслідків, які впливають на стійкість регіонів, стан ринку праці, перспективи розвитку громад і якість життя населення. Одним із головних наслідків є поглиблення територіальної нерівності. Міста отримують позитивні ефекти, пов'язані з притоком людського капіталу, але водночас стикаються з викликами, щодо зростання навантаження на соціальну інфраструктуру, підвищення цін на житло, інтенсифікацію транспортних потоків і потребу у модернізації комунальних систем. Таке зростання населення без відповідних інвестицій створює ризики виникнення нових просторових диспропорцій уже всередині міст.

Таблиця 5

**Просторова диференціація міграційного приросту в Одеській області
(складено авторами)**

Тип території	Характер міграційного приросту	Просторові ознаки
Одеса як регіональний центр	Переважно позитивний	Найвища концентрація економічної активності, роль ядра приморської агломерації, стійкий внутрішній і зовнішній притік населення, розвинена портово-логістична і сервісна інфраструктура
Інші міста області	Переважно позитивний або нейтральний	Функції локальних центрів економічної активності, доступність послуг, транспортна зв'язаність, вплив агломераційних процесів
Припортові та курортні міста	Помірно позитивний	Вплив морської логістики, сезонні туристичні потоки, диверсифікований ринок праці
Приміські території одеської агломерації	Слабкопозитивний або слабконегативний	Вплив агломераційної тіні Одеси, інтенсивна маятникова міграція, житлова субурбанізація
Внутрішні сільські громади	Стійкий негативний	Демографічна вразливість, відтік молоді, обмежені соціально економічні можливості
Північні периферійні райони області	Критично негативний	Глибока депопуляція, низька щільність населення, слабка економічна структура та периферійний статус

У сільській місцевості наслідки є значно глибшими, оскільки демографічний спад створює загрозу скорочення мережі шкіл, медичних закладів та інших елементів інфраструктури. Ці процеси мають кумулятивний характер, оскільки кожне таке скорочення зменшує привабливість території та підсилює подальший міграційний відтік.

Ринок праці реагує на диспропорції через структурний дефіцит трудових ресурсів у сільських поселеннях. Брак молодих кадрів та низька економічна

активність спричиняють зменшення рівня зайнятості та гальмують розвиток аграрного та переробного секторів. Міста, навпаки, отримують додатковий трудовий потенціал, що створює можливості для розвитку промисловості, сфери послуг та інформаційних технологій.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дало змогу здійснити комплексний суспільно-географічний аналіз геопросторових диспропорцій міграційного приросту між міськими і сільськими поселеннями України, виявити закономірності їх формування та визначити основні чинники, що впливають на нерівномірність територіального розвитку. Встановлено, що міграційний приріст виступає одним із провідних демографічних індикаторів, який найбільш чутливо реагує на соціально-економічні, інфраструктурні, культурні та безпекові трансформації, що відбуваються у різних регіонах країни. Урбанізовані центри демонструють здатність акумулювати населення навіть у кризових умовах, тоді як у сільських територіях зберігаються стійкі демографічні втрати, які формують довготривалі просторові диспропорції.

Узагальнюючи, можна зазначити, що геопросторові диспропорції мають комплексний ефект на розвиток держави, оскільки вони впливають на демографічну рівновагу, економічну структуру, територіальну стійкість і просторову організацію населення. Подолання таких диспропорцій потребує стратегічного поєднання інфраструктурної модернізації, підвищення інвестиційної привабливості сільських територій та розвитку ефективних моделей управління просторовим розвитком громад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Вахітова Г., Купе Т. Зв'язок між освітою та міграцією в Україні. Будапешт : МОП, 2013. 114 с.
 Державна служба статистики України. 2024. URL: <https://stat.gov.ua/uk> (дата звернення: 11.11.2025).
 Леонова С., Боженко В. Реформування системи освіти для запобігання трудовій міграції : монографія. Суми : Сум. держ. ун-т, 2021. 218 с.
 Ніколаєв С., Рій Г., Шемелинець І. Вища освіта в Україні: зміни через війну : аналітичний звіт. Київ : Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2023. 94 с.
 Піляєв І. Трансформація глобалізаційних процесів у контексті наслідків повномасштабного російського вторгнення в Україну. *Економіка України*. 2022. Вип. 7. С. 3–20.
 Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики. Одеса : Астропринт, 2005. 632 с.
 Levytska O. Border migration processes in Ukraine: developing responses to emerging vulnerabilities. *Migration Letters*. 2022. Vol. 19, no. 2. P. 159–170. <https://doi.org/10.59670/ml.v19i2>
 Mamaiev D. Labor migration regulation from Ukraine to the European Union: recent flow dynamics of Ukrainian citizens. *Journal of Governance & Regulation*. 2025. Vol. 14, no. 1. P. 424–432. <https://doi.org/10.22495/jgrv14i1siart18>
 Migration patterns and impacts: lessons for Ukraine. Razumkov Centre Report, June 2023. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2023/06/2023-MATRA-I-KVARTAL-ENGL-5.pdf> (дата звернення: 09.11.2025).
 Shnyrkov O., Mazurenko V., Stakanov R. Labour migration from Ukraine under the global economic crisis caused by COVID-19. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2021. Vol. 7, no. 2. P. 240–244. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2021-7-2-240-249>
 Teke Lloyd A., Sirkeci I. A long-term view of refugee flows from Ukraine: war, insecurities, and migration. *Migration Letters*. 2022. Vol. 19, no. 4. P. 523–535. <https://doi.org/10.33182/ml.v19i4.2313>

REFERENCES

- Vakhitova, H., & Kupe, T. (2013). *Zviazok mizh osvitoiu ta mihratsiieiu v Ukraini* [The link between education and migration in Ukraine] (114 p.). Budapest: MOP. [in Ukrainian].
- Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy* [State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved November 11, 2025, from <https://stat.gov.ua/uk> [in Ukrainian].
- Lieonova, S., & Bozhenko, V. (2021). *Reformuvannia systemy osvity dlia zapobihannia trudovii mihratsii* [Reforming the education system to prevent labour migration] (218 p.). Sumy: Sumskiy derzhavnyi universytet. [in Ukrainian].
- Nikolaiev, Ye., Rii, H., & Shemelynets, I. (2023). *Vyscha osvita v Ukraini: zminy cherez viinu: analitychnyi zvit* [Higher education in Ukraine: changes due to the war: analytical report] (4 p.). Kyiv: Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka. [in Ukrainian]
- Piliaiev, I. (2022). Transformatsiia hlobalizatsiinykh protsesiv u konteksti naslidkiv povnomasshtabnoho rosiiskoho vtorhnennia v Ukrainu [The transformation of globalisation processes in the context of the consequences of Russia's full-scale invasion of Ukraine]. *Economy of Ukraine*, (7), 3–20. [in Ukrainian].
- Topchiiev, O. H. (2005). *Suspilno-geohrafichni doslidzhennia: metodolohiia, metody, metodyky* [Social and geographical research: methodology, methods, techniques] (632 p.). Odesa: Astroprint. [in Ukrainian].
- Levytska, O. (2022). Border migration processes in Ukraine: developing responses to emerging vulnerabilities. *Migration Letters*, 19(2), 159–170. <https://doi.org/10.59670/ml.v19i2>
- Mamaiev, D. (2025). Labor migration regulation from Ukraine to the European Union: recent flow dynamics of Ukrainian citizens. *Journal of Governance & Regulation*, 14(1), 424–432. <https://doi.org/10.22495/jgrv14i1siart18>
- Migration patterns and impacts: lessons for Ukraine*. (2023). Razumkov Centre Report, June 2023. Retrieved November 09, 2025, from <https://razumkov.org.ua/images/2023/06/2023-MATRA-I-KVARTAL-ENGL-5.pdf>
- Shnyrkov, O. (2021). Labour migration from Ukraine under the global economic crisis caused by COVID-19. *Baltic Journal of Economic Studies*, 7(2), 240–244. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2021-7-2-240-249>
- Teke Lloyd, A., & Sirkeci, I. (2022). A long-term view of refugee flows from Ukraine: war, insecurities, and migration. *Migration Letters*, 19(4), 523–535. <https://doi.org/10.33182/ml.v19i4.2313>

Стаття надійшла 14.11.2025 р.

Z. V. Prykhodko¹

V. A. Sych¹

A. M. Shashero¹

V. V. Bezugly²

N. Ye. Nefedova¹

Odesa I. I. Mechnikov National University

¹ Department of Economic and Social Geography and Tourism

2 Shampanskyi Ln, Odesa, 65015, Ukraine

² Oles Honchar Dnipro National University

Department of Geography

Nauky Ave, 72, Dnipro, 49000, Ukraine

geotourism@onu.edu.ua

GEOSPATIAL DISPROPORTIONS OF MIGRATION GROWTH BETWEEN RURAL AND URBAN SETTLEMENTS

Abstract

Problem Statement and Purpose. Migration growth (MP) is a basic integral indicator that characterizes the difference between the number of arrivals and departures within a certain territory for a certain period. In demographic and socio-geographical studies, MP is considered as a key indicator of the intensity of territorial mobility, which reflects the overall level of development of the region and its socio-economic attractiveness. The aim of the article is to scientifically substantiate

and analyze geospatial imbalances of migration growth between rural and urban settlements of Ukraine, with an emphasis on regional differences and features of the Odesa region.

Data & Methods. The study was based on a set of statistical, informational and analytical sources reflecting the dynamics and nature of migration processes in urban and rural settlements of Ukraine in the period between 2010 and 2024. Official statistical data of the state statistics service of Ukraine on migration growth, population size, gender and age structure and spatial distribution of migration flows were used. The methodological base of the study is based on a combination of socio-geographical, geodemographic, statistical, and graphical methods, which provided a multi-level interpretation of migration processes.

Results. During 2010–2013, internal mobility of the population remained relatively stable, and the leading direction of external migration was labor migration to the European Union countries. After 2014, under the influence of the beginning of the military conflict in eastern Ukraine, large-scale flows of IDPs were formed, which significantly changed the territorial distribution of the population. The period between 2015 and 2021 was characterized by a gradual strengthening of urbanization trends and the growing role of large cities as centers of attraction for internal migration. Kiev, Lviv, Odesa, Kharkiv and Dnipro maintained the status of the main hubs of population inflow, while a significant part of rural areas had a stable negative migration balance. After 2022, migration processes became extremely acute. Large-scale population displacement has led to radical changes in the demographic structure of the country. In Ukraine, the model of spatial polarization is being strengthened. Urban growth hubs are concentrated around multifunctional cities that have a developed labor market, transport and logistics advantages, educational opportunities, and a relatively high level of social infrastructure. On the other hand, peripheral rural areas are characterized by a systemic demographic crisis and deepening socio-economic marginalization. The most significant migration imbalances are recorded in rural areas of the central, southern and north-eastern regions, where intensive population outflow forms zones of demographic depopulation. In areas with a lower-than-average population density, there is an increased sensitivity to structural transformations. In these types of territories, the loss of labor resources creates a multiplier negative effect for the development of local communities. The greatest imbalances are observed in the central part of Ukraine, where the outflow of population from rural settlements is systemic and long-term. In the southern regions, migration dynamics depend on the influence of portside cities, which are important centers of economic attraction. In the North and East, the demographic vulnerability of rural settlements that have been significantly affected by military operations is increasing. The identified spatial differences indicate the presence of deep structural asymmetry within the region. Cities as centers of socio-economic attraction retain the ability to attract mobile groups of the population and remain hotbeds of demographic stability. Rural areas, on the contrary, continue to experience systemic decline, which is compounded by uneven social infrastructure and limited access to the labor market. Overcoming such imbalances requires a strategic combination of infrastructure modernization, increasing the investment attractiveness of rural areas and developing effective models for managing the spatial development of communities.

Keywords: migration processes, socio-geographical analysis, urban and rural settlements, geospatial imbalances, Ukraine, labor migration, regional differentiation, demographic stability, Odesa region.